

гическими установками, юбилейными датами, а при изменении социально-политического строя — потребностями общества в видении творчества писателя-классика как остросовременного.

ЛИТЕРАТУРА

1. Золава, Э. Тэксталогія — мая прафесія. З вопыту падрыхтоўкі да выдання збораў твораў класікаў беларускай літаратуры / Э. Золава. — Мінск: Выд. Цэнтр БДУ. — 164 с.

2. Мушынскі, М. Тэксталогія твораў Янкі Купалы і Якуба Коласа / М. Мушынскі. — Мінск: Беларуская навука, 2007. — 414 с.

УДК 882.6-09

Т. М. Федарцова, дацэнт, к. філ. н.
(БГТУ, г. Мінск)

БІБЛЕЙСКІ УПЛЫЎ НА РАЗВІЦЦЁ ПАЭЗІІ XX-XXI СТАГОДДЗЯЎ

Вядома, што рэлігія з'яўляецца прадуктам грамадства, таму натуральна, што яна адлюстроўвае тыя працэсы, якія адбываюцца ў грамадстве, аднак, у сваю чаргу, аказвае вялікі ўплыў на сацыяльныя працэсы. Таму станаўленне новабеларускай ды і найноўшай літаратуры стала магчымым, дзякуючы звароту нашых творцаў не толькі да вусна-паэтычнай творчасці беларусаў, але і да хрысціянскіх вобразаў сусветнай духоўнай спадчыны. Нельга не пагадзіцца з думкай знакамітага даследчыка беларускай мастацкай творчасці доктара філалагічных навук Алеся Бельскага ў сцвярджэнні тэзы, што сёння духоўная паэзія ўтварае тэматычна-змястоўнае ядро ўсёй сучаснай беларускай літаратуры.

Актыўнае звяртанне паэтаў да фальклору дапамагло зразумець філасофскае ўладкаванне міфапаэтычнай карціны свету беларусаў, дзе побач з рэаліямі суролага сялянскага побыту існавалі ўласныя ўяўленні аб ідэальным уладкаванні жыцця, а звяртанне да тэксту Святога Пісання адназначна вызначыла, што такім уладкаваннем з'яўляецца непасрэдна рай. Але каб трапіць туды хрысціянін павінен пазбягаць зла, рабіць дабро, любіць блізкіх сваіх і ўсё жывое на Зямлі, аберагаць сваю душу ад уздзеяння чорных сіл, удасканалваць сябе ў веры Гасподняй.

Мэта артыкула — паказаць метады інтэрпрэтацыі біблейскіх матываў і вобразаў у паэтычных творах XX–XXI стагоддзяў.

Максаім Багдановіч, напрыклад, імкнуўся сваёй творчасцю выхоўваць нацыянальную самасвядомасць, каб праз яе больш актыўна і творча ўспрымаць агульначалавечыя ідэалы. Гэтай мэце служыць хрысціянская міфалогія, шырока ўведзеная паэтам у разнастайныя творы. Паэт па-мастацкі ўвасабляе біблейскія архетыпавыя вобразы і матывы. Напрыклад, паноўмаму гучыць у баладзе «Страцім-лебедзь», чуць кожным у дзяцінстве міф пра вялікі патап і не толькі таму, што творца выкарыстоўвае такія элементы казкі, як паўторы: «Страцім-лебедзь — горды, моцны птах / Узмахне крылом — быццам бор шуміць, / Узмахне другім — як мяцель гудзіць» [1]. Нова Ной — Страцім-лебедзь ахвяруе сваім жыццём дзеля выратавання іншых, ды і не самых лепшых, якія потым дадуць такіх жа няўдзячных нашчадкаў, а вось у самога гордага, годнага і самаахвярнага Страцім-лебедзя нашчадкаў не будзе. Гэтым пакараны Страцім-лебедзь за сваю нескароную гардыню.

Дарэчы, вобраз Ісуса Хрыста — Бога і Чалавека — падаецца ў баладзе двухпланавы. Бог — гэта і сузіральнік сусвету, які ствараны ім жа, і гарант міласэрнасці, і вышэйшая судовая інстанцыя, і ўзор для духоўнага ўзвышэння асобы. У гэтым, больш знаёмым нам зямным плане, найвышэйшае хрысціянскае бажанне набывае выразныя рысы і функцыі чалавека, які надзелены магутнай, найвышэйшай уладай над усімі смяротнымі, што мы і бачым у пачатку твора, калі Бог папярэджвае Ноя пра ўсясветны патап. Ён гаворыць пра вялікі свой гнев на людскія грахі і пра тое, якая кара чакае іх за непаслушэнства. Але патап — мера прымусовая, у пэўным сэнсе нават неабходная, бо: «Лінуць з неба залівы бязмерныя / І абмыюць ад бруду смуроднага / Усю зямлю яны, белывольны свет» [1].

Даволі часта апісанне боскай міласці і той цудадзейнасці, што пасылаецца ўсім нам небам, а значыць, Богам, падаецца Багдановічам з дапамогай вытанчанага антытэзы, у аснове якой два супрацьлеглыя паняцці — светла Божай ласкі і мяцежнасць духу. Страцім-лебедзь — бунтоўны герой. Ён не палічыў неабходным узыйсці на каўчэг сапраўднага Ноя і захаваць сябе для нашчадкаў. Ён упарта змагаўся са стыхіяй і, мабыць, перамог бы яе, каб не вераломства птушак. Ды і ў самім вобразе Бога паэта ў большай ступені займала адна з трох яго іпастасяў (паводле трактоўкі праваслаўнага веравызнання) — Дух. Бо Божы Дух — гэта нябачная дзейная сіла Стваральніка, якая можа ўплываць і на лёс

асобы, і на лёс краіны, і нават на лёс усяго Сусвету. Менавіта пры дапамозе Духу Бог стварыў нябёсы, зямлю і ўсё жывое.

Цікава інтэрпрэтуе Максім-Кніжнік міф пра будаўніцтва Вавілонскай вежы (казка «Башня мира»), пра канец свету (імпрэсія «Калейдаскоп жыцця»), пра Вавілонскі палон — метафара страчанай радзімы (рускамоўны верш «На реке вавилонской»). Але асноўнымі вобразамі-канстантамі з'яўляюцца самыя розныя, часам нечаканыя, варыянты міфалагемы Багіні-маці — Багародзіцы (Мадоны), багіні лёсу, багіні зямлі.

Цікава эксперментуе з духоўным вершам Уладзімір Жылка. Пры стварэнні духоўных санетаў, каб стварыць элегічны настрой, надаць санетнаму радку роздумна-ўрачыстае гучанне, паэт удала выварыстоўвае шасцістопны ямб. Гэта ў першую чаргу тычыцца духоўнага санета «Сёмуха». Бо дадзены вершаваны памер гучыць больш павольна, набліжаецца да гекзаметра, якім былі напісаныя «Іліяда» і «Адысея». Але гэты памер надае вершу сцішаную малітоўнасць.

Глыбокая вера ў ачышчальную моц універсальных хрысціянскіх ісцін яднае паэзію Янкі Купалы і Рыгора Барадуліна. Ужо ў ранніх беларускамоўных вершах Янкі Купалы з'явілася поўная глыбокай павагі малітоўнасць да Пана Бога. Але яна не была сцішанай, камернай, асобаснай, а наадварот, малады паэт упарта і гучна прасіў дапамогі ў нябёсаў не для сябе, а для сваёй краіны, свайго народа. Так у вершы «Мая малітва» напісаным у ліпені 1906 года паэт пранікнёна прамаўляе:

Я буду маліцца і сэрцам, і думамі,
Распетаю буду маліцца душой,
Каб чорнае долі з мяцеліцаў шумами
Ўжо больш не шалелі над роднай зямлёй [2].

Безумоўна, у гэтым вершы паэт парушае жанравую спецыфіку малітоўных жанраў, бо не надае пакаянных традыцый і не ўслаўляе Творцу, а толькі шчыра сведчыць аб сваёй мары маліцца за беларускі народ. Тым не меней, глыбокі элегізм, сакральнасць пачуццяў, высокі грамадзянска-патрыятычны пафас паспрыялі перакладу верша на розныя мовы свету, у тым ліку на англійскую і французскую.

У больш позняй паэзіі ў аднайменным вершы, напісаным у 1912 годзе, мы назіраем сталенне Купалы і як паэта, і як верніка.

Купала стварае свой духоўны мікракосмас, галоўная адзіная аснова якога Бог-Ўсясвет. Да яго і звяртае ён сваё праніклівае слова. Гэты верш гучыць гімнічна, як услаўленне і сілы Боскага Духу, і сілы ахвярнага духу паэта.

Малюся я небу, зямлі і прастору,
Магутнаму Богу-Ўсясвету малюся,
Ва ўсякай прыгодзе, ва ўсякую пору
За родны загон Беларусі [2].

Зусім іншыя, сцішаныя, самотныя ноткі гучаць у вершы «Вячэрняя малітва». Тут малітоўнасць паэта пазбаўлена прамых сакральных пачуццяў да Радзімы, але яны выяўляюцца ўскосна, праз маленне за памерлыя пакаленні беларусаў. Такі ж настрой праяўляецца і ў элегіі «Смутна мне, Божа», якая пры жыцці паэта друкавалася толькі аднойчы, у 1910 годзе, у зборніку «Гусяр».

Вядома ж ёсць у паэта і духоўныя вершы, да якіх можна аднесці «Вялікдзень», «Сёмуха», «Памаліся». У іх аўтар перадаў самыя патаемныя зрухі душы, памкненні і жаданні. Велікодному велічанню аўтар надае гімнічную танальнасць, напаўняе яго філасофскай біблейскай развагай пра Жыццё і Смерць, засведчвае радасць уваскрашэння і вечнае жыццё Боскага Духу.

У вершы «Памаліся» танальнасць мяняецца на мінорную. Але гэтыя два непадобныя вершы, напісаныя, дарэчы, у адзіны год, звязаны агульным лейтматывам. Бо верш «Памаліся» будзе на старажытным паданні пра тое, што ад Вялікадня да Ушэсця Хрыстос і апосталы ў выглядзе жабракоў хадзілі па зямлі і выпрабавалі людзей на адданасць хрысціянскай маралі. Таму так пранікнёна і шчыра гучыць Купалава просьба да жабрака памаліцца за люд беларускі, за яго родную старонку.

Рытмічная арганізацыя верша «Памаліся» настолькі дасканалая, што беларускі кампазітар Д. Смольскі нават паклаў яго на музыку.

Купалаўскія малітоўныя традыцыі ўпадобиў у сваёй творчасці Рыгор Барадулін. Дасціпны жартаўнік, перасмешнік, сатырык і гумарыст для многіх нечаканна перайшоў да глыбокага філасофскага роздуму пра існасць жыцця. Сцішаныя інтанацыі не проста прасякаюць паэму «Ружанец», а асланяюць ад паняверкі душу чытача, ахутваюць той гасподняй лагодай, якую спрадвечу шукаў беларус у малітоўнасці роднага слова. Сам жа аўтар,

нязвыклай назвай твора, узятай з царкоўнага побыту, нібы падкрэслівае свой саўдзел у тварэнні вялікай таямніцы — малітвы да Пана Бога. І на сваім ружанцы ён, як і Янка Купала, адзначае галоўную малітву — за беларускі народ:

Тым , хто слугуе роднаму краю,
Хто нашу мову мілуе,
Пакажы сцяжынку да раю,
Даруй і праграшынку малую [3].

І ў той жа час, скарыстаўшы біблейскае паданне пра анёла-Захавальніка, Барадулін просіць яго даць і яму сілы ў няпросты, спакуслівы прыканец XX стагоддзя са сваімі ўласнымі Іудамі і Пілатамі, застацца непагрэшным ў адзінай праведнай веры:

Па царкоўных правілах права карыстацца ружанцом даецца самым адданым вернікам. Наш паэт, таксама як і яго славуты папярэднік, заслужыў гэта пачэснае права сваёй адданасцю роднай зямлі, роднаму народу.

Варта яшчэ сказаць пра такую з’яву ў беларускай санетыстыцы, як адраджэнне духоўнага, набліжанага да псалма, санета. У свой час да духоўнага санета звярталіся У. Жылка, Я. Золак, М. Сяднёў, А. Салавей. Аўтар шматлікіх псалмоў Р. Барадулін стварыў блізкі да іх па змесце цыкл «Палыновыя санеты». Нават па знешніх прыкметах Рыгор Барадулін «будуе» свой цыкл паводле біблейскіх канонаў: колькасць санетаў, а іх 33, сімвалізуе ўзрост Ісуса Хрыста. Хрысціянскія матывы і вобразы цалкам запоўнілі твор, які можна ўспрымаць як жыццёпіс не толькі аўтара, але і кожнага чалавека, бо праз хрысціянскія святы ў падборцы паказаны гадавы цыкл жыцця, а праз адметныя (як і ў санеце Ю. Свіркі «Тры разы збіраецца радня») сямейныя падзеі — радзіны — вяселле — хаўтуры — характарызуюцца цыклы жыцця чалавека наогул. Такое кампазіцыйнае рашэнне важных праблемаў надае твору змястоўную цэласнасць, якую не парушае паралелізм: адлік Часу аўтар пачынае весці, з аднаго боку, ад нараджэння Хрыста, а з другога — ад нараджэння Чалавека. Але часам хрысціянскае свята ў інтэрпрэтацыі Барадуліна як бы распадаецца на ўласна свята і абрад:

Сарачыны — моўчкі сорак дзён
Над аселішчам душа блукае... [3].

У выніку падобнага паралелізму побач з трагічным матывам Смерці гучыць матыў вясновага, вечнага аднаўлення жыцця:

Сорак птушак з выраю вясною
Будзе прылятаць на Саракі [3].

Аўтар пераконвае чытача ў моцы і непарушнасці хрысціянскай веры. Паэт стварае цікавыя параўнанні: «Магіла — прагавітае вакно», «У хаце, як у стомленай царкве» і г. д. Праз актыўнае выкарыстанне метафараў паэт імкнецца адуховіць рэчы, якія знаходзяцца побач з людзьмі, Часам, Жыццём, Смерцю, становяцца дзеючымі асобамі: «халады прыходзяць гаспадарамі», «замілаванне замольвае грахі», «доля дзеліць зерне на сяўбе», «туман падаўся ў даўняе блуканне». Кантамінацыя хрысціянскіх і паганскіх традыцый дапамагае Барадуліну намаляваць рэальную, а не ўяўную карціну жыцця, дзякуючы чаму цыкл санетаў і мае ўгрунтаваную змястоўную самадастатковасць, праўдападобнасць.

Многія ўнікальныя постаці, што з'явіліся на літаратурным небасхіле ў розныя часы, стагоддзі, эпохі, яднае і родніць многае: прыродны талент, уражлівасць душы, схільнасць да глыбокіх перажыванняў і буйнога фантазавання. У цэнтры творчасці абраных намі паэтаў — чалавек і яго лёс, а асноўная тэма — тэма духоўнага адраджэння нацыі, скіраванасць яе на вечныя духоўныя каш-тоўнасці Святога Пісання.

Міхась Пазнякоў у сваіх вершах называе Біблію лёсатворнай, яе вобразы і выслоўі актыўна выкарыстаны Змітраком Марозавым у вянку вянкаў санетаў «Апакаліпсіс лушы», Уладзімірам Скарынкіным у шматлікіх вершах і паэмах. І ў прыватнасці ў творах «Насустрэч веку», «Сляпы дождж», «Русь Белую Храмам я Белым Сню...», «Высокае сонца», «Узнясенне», «Астральны знак Францыска». Запамінальны эталагічны верш Уладзіміра Мазго «Аднаўленне» і іншыя творы

Разглядаючы аўтарскія жанравыя формы Алеся Разанава доктар філалагічных навук Я. А. Гарадніцкі слухна заўважае, што «А. Разанаў, ствараючы ўласныя жанравыя мадыфікацыі, абапіраецца таксама і на жанравую традыцыю. Так, напрыклад, яго версэты маюць адчувальную сувязь з рытміка-інтанацыйнай структурай біблейскага тэксту» [4].

Такім чынам, мы можам засведчыць, што Кніга Кніг дала беларускай літаратуры не толькі шматграннасць тэм, вандроўных сюжэтаў і вобразаў, але актыўна паўплывала на станаўленне жанравай разнастайнасці і яе мадыфікацыі. І ў гэтым неацэнная заслуга нашага першадрукара і перакладчыка Францыска Скарыны, выдаўца той славутай Кнігі, якая нясе моц і святло і без якой не было б разумення глыбокай духоўнасці, эстэтыкі і філасофіі жыцця. Менавіта Біблія вучыць адрозніваць дабро ад зла і гэтаму ж вучыць нас беларуская паэзія, сцвярджаючы сабой лепшыя ідэалы чалавецтва.

ЛІТАРАТУРА

1. Багдановіч, М. Поўны збор твораў: у 3 т. / М. Багдановіч. — Мінск: Навука і тэхніка, 1992–1995. — Т. 1.: Вершы, паэмы, пераклады, наследаванні, чарнавыя накіды, 1992. — С. 140–317.
2. Купала, Я. Поўны збор твораў: у 9 т. / Я. Купала. — Мінск: Маст. літ., 1995–2003. — Т. 1. Вершы, пераклады 1911–1914. — 1997. — С. 114–115.
3. Барадулін, Р. Збор твораў у 3 т. / Р. Барадулін. — Мінск: Маст. літ., 1999. — Т. 3.: Паэмы. Вершы. — С. 196–183.
4. Гарадніцкі, Я. А. Праблема аўтара ў беларускім літаратурна-разнаўстве / Я.А. Гарадніцкі // Труды БДТУ, Мінск, 2014. — № 5. — С. 140–144.

УДК 801.7(075.8)

Н. И. Шишкина, доц., к. филол. наук
(БГТУ, г. Минск)

ОСОБЕННОСТИ РЕДАКТИРОВАНИЯ ПОВЕСТИ В. КОРОТКЕВИЧА «ЛАДДЗЯ РОСПАЧЫ»

Речь пойдет об известной повести Владимира Короткевича «Ладдзя Роспачы». Жанр ее сам автор определяет как новеллу, а его лучший друг, Григорий Бородулин (которому было посвящено это произведение), называет возвышенной сагой — и не зря. Она рассказывает о жизни белорусского шляхтича Гервасия Выливахи, который не боялся ни Бога, ни Смерти. С последней (Смертью), между прочим, главный герой столкнулся непосред-